

Рекомендації учасниць та учасників Українського Жіночого Конгресу – регіональний вимір, м. Черкаси (28 березня 2025 року)

28 березня 2025 року в місті Черкаси відбувся регіональний Український Жіночий Конгрес. Участь у заході взяли понад 150 учасників і учасниць – українські політикині і політики, представниці та представники центральних органів влади і місцевого самоврядування Черкащини та сусідніх регіонів, громадські активістки, жінки-підприємці, представники бізнесу і культури, а також іноземні дипломати й представники міжнародних організацій.

Регіональний конгрес був присвячений ролі жінок на місцевому рівні в умовах повномасштабної війни. Жінки зараз беруть на себе нові функції у громадах: хтось очолює бізнес чи громаду, хтось займається волонтерством, опікується пораненими, чи поєднує професійну діяльність з підтримкою сім'ї. Жіночий потенціал у регіонах розглядається як ключовий ресурс для наближення перемоги та відновлення України. Важливо залучати жінок до активної участі у прийнятті рішень на всіх рівнях – від місцевого самоврядування до формування економічної, соціальної та культурної політики.

В рамках Конгресу відбулося чотири панельні дискусії, присвячені таким основним темам:

- Жінки в місцевому самоврядуванні: роль та вплив на політику.
- Жінки в економіці: розвиток бізнесу в регіонах.
- Жінки і збереження національної ідентичності.
- Інклюзивне відновлення громад: жіночий вимір.

За результатами обговорень учасниці і учасники Конгресу напрацювали низку рекомендацій, адресованих органам влади (законодавчої, виконавчої влади та місцевого самоврядування), бізнес-середовищу, місцевим громадам (організаціям громадянського суспільства) та міжнародним партнерам. Нижче подано рекомендації за кожною з зазначених тем.

Обговоривши проблему **«Жінки в місцевому самоврядуванні: роль та вплив на політику»**, учасниці і учасники Конгресу сформулювали такі рекомендації:

Органам влади (законодавчій, виконавчій владі та органам місцевого самоврядування):

- Забезпечити паритетну участь жінок у місцевому самоврядуванні та процесах прийняття рішень на місцях. Зокрема, при формуванні делегацій, робочих і експертних груп, комісій та інших консультативно-дорадчих органів. Розробляти політики для підвищення видимості та ролі жінок у керівництві громадами.

- Скасувати дискримінаційні норми та усунути юридичні перепони, які обмежують діяльність жінок-депутаток. Зокрема, переглянути Постанову КМУ №69 від 27.01.2023 щодо перетину кордону, яка створила непропорційні обмеження для депутаток місцевих рад. Внести необхідні зміни, щоб жінки-лідерки місцевого самоврядування могли брати участь у міжнародних заходах, волонтерських і робочих поїздках за кордон без необґрунтованих перешкод.
- Запобігати неформальним практикам відсторонення жінок від влади. Заборонити на законодавчому рівні примусове складення мандату після обрання, що нерідко застосовується для усунення жінок-депутаток. Запровадити відповідальність за тиск на депутаток з метою змусити їх відмовитися від мандату.
- У партнерстві з освітніми установами та міжнародними організаціями розширити програми навчання та наставництва для жінок у місцевій владі. Організувати спеціалізовані курси підвищення кваліфікації, тренінги з лідерства, публічного управління та навички ефективного врядування для жінок-депутаток і посадовців місцевого самоврядування.
- Сприяти створенню міжрегіональних мереж жінок-лідерок на рівні громад. Заохочувати обмін досвідом між жінками – головами громад, депутатками місцевих рад, старостами тощо. Підтримувати ініціативи зі створення в місцевих радах депутатських груп з гендерних питань або неформальних клубів жінок-лідерок, які б спільно просували гендерно рівні практики у місцевій політиці.
- Бізнесу: підтримувати жінок, які вирішили йти в політику на місцевому рівні. Місцеві підприємці та бізнес-асоціації можуть надавати менторську підтримку жінкам-кандидаткам (особливо тим, що мають бізнес-досвід) для передачі управлінських навичок у публічний сектор.
- Сприяти гендерній рівності в місцевих радах через партнерства. Бізнес-спільнота регіону може співпрацювати з місцевою владою у спільних проєктах, демонструючи успішні кейси жінок-керівників. Наприклад, включати жінок-лідерок громад до наглядових рад місцевих бізнес-проєктів та спільних комісій (державно-приватного партнерства).
- Інвестувати у соціальні ініціативи, очолювані жінками на місцях. Місцеві компанії можуть надавати гранти чи матеріальну підтримку проєктам громад під керівництвом жінок.
- Місцевим громадам та організаціям громадянського суспільства формувати запит на жіноче лідерство. Громадські організації, жіночі об'єднання та активні мешканці громад мають публічно підтримувати жінок-кандидаток і жінок на керівних посадах. Важливо вести просвітницьку роботу серед виборців щодо необхідності представленості жінок у владі, аби підвищувати суспільний запит на гендерно збалансоване врядування.
- Створювати платформи для розвитку жінок у політиці. На рівні громад доцільно засновувати місцеві клуби або мережі жінок-лідерок (наприклад, «Школа місцевого лідерства для жінок» чи регіональні форуми). НГО можуть ініціювати такі платформи, де досвідчені політикині наставлятимуть молодих активісток, відбуватиметься обмін досвідом та навчання навичкам публічної діяльності.
- Громадський контроль за гендерною рівністю. Організації громадянського

суспільства повинні відстежувати дотримання принципів гендерної рівності в місцевій владі задля більш відповідального ставлення влади до питань рівності.

- Налагоджувати діалог між громадою та владою щодо потреб жінок. Місцеві активісти мають регулярно комунікувати з органами влади про проблеми, що стримують участь жінок (наприклад, відсутність умов для поєднання роботи і сім'ї, упереджене ставлення тощо), та спільно шукати шляхи їх вирішення.
- Міжнародним партнерам: Підтримувати програми розвитку жіночого лідерства на місцевому рівні. Рекомендується міжнародним організаціям і донорським установам розширити фінансову та експертну допомогу проектам, спрямованим на залучення жінок до місцевої влади. Зокрема, збільшити кількість грантів на навчальні програми, обміни, стажування за кордоном для жінок-депутаток та посадових осіб органів місцевого самоврядування.
- Наголошувати на міжнародних зобов'язаннях України щодо гендерної рівності. Під час діалогу з українською владою (на всіх рівнях) представникам міжнародних партнерів слід акцентувати увагу на необхідності виконання Україною своїх зобов'язань із забезпечення рівноправної участі жінок у політиці. Це включає імплементацію положень Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW) та Резолюції РБ ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» у частині розширення участі жінок у прийнятті рішень.
- Консультаційна підтримка та обмін досвідом. Міжнародні партнери (наприклад, ООН Жінки, ОБСЄ, Рада Європи) можуть надавати експертну підтримку українським громадам у впровадженні гендерних підходів. Це може бути обмін найкращими практиками гендерно чутливого управління містами і громадами інших країн, розробка рекомендацій з гендерного бюджетування на місцевому рівні, консультації щодо створення інклюзивних просторів в політиці тощо. Така співпраця сприятиме інституційному зміцненню гендерної рівності в місцевому самоврядуванні України.

Обговоривши тему **«Жінки в економіці: розвиток бізнесу в регіонах»**, учасниці і учасники Конгресу рекомендують:

- Органам влади: Підтримувати жінок-підприємниць через розширення спеціальних програм. Запровадити нові та збільшити обсяги діючих грантових програм і пільгового кредитування для бізнесів, які засновані або очолюються жінками. Забезпечити доступність інформації про такі програми в регіонах та спрощення умов отримання фінансування для жінок, зокрема у сільській місцевості.
- Створити стимули для масштабування жіночого бізнесу. Розробити систему податкових або інших фінансових пільг для компаній, що досягли значної частки жінок на керівних посадах (наприклад, не менше 40%) та впроваджують політики гендерної рівності. Заохочувати середній і великий бізнес наставництвом підтримувати дрібні жіночі підприємства, інтегруючи їх у свої ланцюги постачання.
- Ухвалити та реалізувати антидискримінаційні політики на ринку праці. Забезпечити ефективний нагляд за дотриманням трудового законодавства щодо рівної оплати праці та недопущення гендерної дискримінації при наймі та просуванні по службі. Посилити відповідальність роботодавців за порушення принципу рівних можливостей.

- Розвивати інфраструктуру догляду за дітьми та підтримки сімей, щоб більше жінок могли присвятити час розвитку бізнесу. Органам місцевого самоврядування спільно з державою передбачати відкриття достатньої кількості дитячих садків, груп продовженого дня, центрів розвитку дитини, а також стимулювати створення корпоративних дитсадків при підприємствах. Це зніме частину навантаження з жінок-підприємниць, які поєднують бізнес і сім'ю.
- Сприяти розвитку підприємництва у сільських громадах. Створити програми навчання з фінансової грамотності та бізнес-наставництва, орієнтовані на жінок у сільській місцевості. Розгорнути мережу консультативних центрів при громадах або ЦНАПах, де жінки могли б отримати допомогу у підготовці бізнес-планів, поданні заявок на гранти чи кредити, виході на онлайн-майданчики торгівлі.
- Підтримувати жінок у STEM та агросекторі. Розробити та фінансувати програми, які заохочують жінок обирати і розвиватися у наукоємних галузях і в аграрному бізнесі. Наприклад, запровадити стипендії та стартап-гранти для жінок-інноваторок у сільському господарстві, переробці, ІТ-сфері тощо. Це допоможе долати стереотипи щодо «нежіночих» сфер і збільшить внесок жінок у модернізацію економіки регіонів.
- Бізнесу впроваджувати політику рівних можливостей у компаніях. Бізнес-структури регіону мають розробити чіткі внутрішні правила проти гендерної дискримінації та механізми розгляду скарг. Рекомендується періодично проводити аудит гендерної рівності в компанії (щодо оплати, найму, кар'єрного росту) та надавати переваги жінкам при зайнятті посад, де вони недостатньо представлені.
- Запровадити системи визнання і рейтинги гендерної рівності. Підтримати створення регіонального рейтингу або відзнак для підприємств, що досягли успіхів у забезпеченні рівності (наприклад, відсоток жінок-керівників, наявність гнучких умов праці, програми підтримки матерів тощо). Публічне визнання стимулюватиме бізнес приділяти більше уваги цим аспектам і слугуватиме позитивним піаром.
- Сприяти професійному зростанню жінок. Бізнес може інвестувати у навчання працівниць: проводити тренінги з лідерських навичок, менеджменту, технічних спеціальностей для жінок. Великі компанії можуть впроваджувати програми наставництва, коли топ-менеджери (чоловіки і жінки) стають менторами для перспективних жінок-фахівчинь, допомагаючи їм просуватися на керівні ролі.
- Соціально відповідальний бізнес для жінок. Рекомендується активніше підтримувати проекти, що вирішують соціальні проблеми жінок і вразливих груп. Наприклад, створювати або фінансувати соціальні підприємства, де працевлаштовуються вимушено переміщені жінки, жінки з інвалідністю, вдови ветеранів та інші вразливі категорії. Такі ініціативи одночасно допомагають громаді і демонструють лідерство бізнесу у відбудові країни.
- Розвиток мереж жінок-підприємниць. Бізнес-асоціації та Торгово-промислова палата можуть організовувати регулярні заходи для жінок-підприємниць регіону: форуми, бізнес-клуби, платформи для обміну досвідом. Це сприятиме колаборації між жінками, пошуку партнерів, обміну найкращими практиками та взаємній підтримці у подоланні бізнес-викликів.
- Місцевим громадам та організаціям громадянського суспільства: Навчання та просвіта. Громадські організації у партнерстві з бізнесом і владою можуть

проводити безкоштовні тренінги для жінок, які хочуть започаткувати власну справу. Такі тренінги мають охоплювати основи підприємництва, бізнес-планування, цифрового маркетингу, юридичні аспекти ведення бізнесу. Особливу увагу варто приділяти залученню жінок із сіл і малих міст, для яких близькість таких освітніх можливостей є критичною.

- Менторські програми та бізнес-інкубатори для жінок. Створювати при громадах бізнес-інкубатори або хаби, де жінки-початківці отримують наставництво від досвідчених підприємців (у тому числі жінок). Надавати консультації з фінансів, маркетингу, допомагати встановити контакти з потенційними інвесторами чи грантодавцями. Це особливо актуально для релокованого бізнесу, який переїхав у безпечніші регіони, зокрема до Черкас, що прийняли багато переміщених підприємств.
- Популяризація успішних історій. На рівні громади слід через місцеві ЗМІ, заходи, шкільні програми розповісти про приклади успішних жінок-підприємниць з регіону. Це допоможе зруйнувати стереотипи та мотивувати інших жінок. Громади можуть проводити щорічні конкурси або премії «Підприємця року» для відзначення жінок, які досягли успіху в бізнесі.
- Розвиток кооперації та спільних проєктів. Жінкам у громадах доцільно об'єднуватись у кооперативи чи асоціації за видами діяльності (наприклад, фермерки, ремісниця, крафтові виробники тощо). Громадський сектор може підтримати створення таких об'єднань, сприяти участі жінок-кооператорів у ярмарках, виставках, виходу на національні та міжнародні ринки.
- Адвокація інтересів жінок у місцевій економічній політиці. Організації громадянського суспільства мають брати участь у розробці місцевих економічних стратегій, програм розвитку малого бізнесу, наполягаючи на врахуванні гендерних аспектів. Наприклад, добиватися включення до програм розвитку підприємництва окремих заходів для підтримки жінок (фінансування, навчання, промоція). Такий громадський вплив гарантує, що голос жінок-підприємниць буде почутий при ухваленні економічних рішень.
- Міжнародним партнерам: Фінансова підтримка жіночого бізнесу. Рекомендується міжнародним фінансовим інституціям, донорським проєктам розширити програми мікрофінансування та грантової підтримки для жінок-підприємниць у постраждалих від війни регіонах. Слід спростити вимоги до малих бізнесів при отриманні допомоги та збільшити цільові фонди, з яких жінки можуть отримати кошти на відновлення чи започаткування справи.
- Освітні та обмінні програми. Міжнародні та національні партнери можуть організовувати спеціальні програми обміну для українських жінок-власниць бізнесу – стажування за кордоном, участь у міжнародних бізнес-акселераторах, де вони здобудуть знання і контакти для розвитку жіночого підприємництва, розширюючи їх присутність у різних областях.
- Технічна допомога в цифровізації та виході на ринки. Надати підтримку (консультації, тренінги, програмне забезпечення) для навчання жінок використанню цифрових платформ, інтернет-торгівлі, експортних можливостей. Це особливо цінно для жінок у регіонах, які можуть через онлайн-інструменти продавати свою продукцію глобально. Міжнародні проєкти можуть створювати онлайн-маркетплейси або каталоги, де просуватимуться продукти жіночого бізнесу

з України.

- Моніторинг гендерних результатів економічної відбудови. Включати гендерні показники успіху у всі програми економічної допомоги Україні. Зокрема, відстежувати, скільки жінок скористалися кредитами чи грантами, скільки створено робочих місць для жінок, скільки бізнесів очолюються жінками в рамках реалізації міжнародної допомоги. Регулярно комунікувати ці результати українському уряду та громадськості, аби стимулювати подальші кроки з підтримки жінок в економіці.

Обговоривши тему **«Жінки і збереження національної ідентичності»**, учасниці і учасники Конгресу рекомендують:

- Органам влади: Пріоритизувати культуру, мову та історичну пам'ять навіть в умовах війни. Забезпечити належне фінансування закладів культури (бібліотек, музеїв, театрів, будинків культури) та освітніх програм, спрямованих на збереження української ідентичності. В умовах обмежених ресурсів передбачати захист саме тих проектів, що стосуються української мови, культури, національної пам'яті – їх фінансування не повинно скорочуватися першочергово.
- Підтримати жіноче лідерство у культурній сфері. Багато ініціатив зі збереження спадщини очолюються жінками – від директорок шкіл і бібліотек до керівниць волонтерських проектів із популяризації української мови. Органам влади слід надавати таким лідеркам організаційну і фінансову підтримку, визнавати їхній внесок (нагороди, відзнаки). Розробити грантові конкурси для творчих проектів, які очолюють жінки (народні колективи, мистецькі студії, гуртки для дітей), особливо у прифронтових чи деокупованих громадах, де культура допомагає лікувати травми війни.
- Інтегрувати питання національної ідентичності в освіту і медіа. Міністерству освіти разом з Міністерством культури слід посилити компоненти з вивчення традицій, історії та значення внеску жінок в українську культуру в навчальних програмах. У школах та університетах впроваджувати спецкурси або заходи, присвячені видатним українкам, носіям культури (письменницям, художницям, громадським діячкам). Державним мовникам і медіарегуляторам – заохочувати створення контенту (телепрограми, документальні фільми, соціальна реклама), що популяризує українську мову і культуру та показує роль жінок у їх збереженні.
- Реалізувати державні програми з підтримки національної культури в громадах. В умовах децентралізації слід розробити субвенції чи конкурси для громад на проекти зі збереження культурної спадщини. Це можуть бути програми розвитку місцевих музеїв, охорони нематеріальної культурної спадщини (ремесел, фольклору), відновлення зруйнованих або занедбаних культурних об'єктів. При цьому забезпечити, щоб у рішеннях щодо розподілу коштів брали участь і жінки-експертки, діячки культури з різних регіонів (забезпечення гендерно збалансованих експертних рад).
- Бізнесу: Підтримувати культурні та просвітницькі проекти. Соціально відповідальний бізнес може стати партнером у збереженні національної ідентичності. Рекомендується місцевим компаніям брати шефство над об'єктами культурної спадщини або закладами культури (наприклад, допомога з ремонтом музею, фінансування заходів у бібліотеці, оцифрування архівів). Спонсорвання фестивалів, вистав, концертів патріотичного спрямування в регіоні сприятиме консолідації громади та підняттю морального духу.

- Популяризувати українську ідентичність у корпоративній культурі. Бізнес-структурам рекомендується впроваджувати використання української мови у всіх аспектах діяльності (документообіг, спілкування з клієнтами), підтримувати співробітників у вивченні української (наприклад, курси для тих, хто переходить з російської). За можливості – заохочувати носіння елементів національного одягу на свята, відзначати державні та традиційні свята у колективах. Це створює середовище, де українська ідентичність цінується і живе щоденно.
- Випускати продукцію, орієнтовану на підтримку культури. Місцевий бізнес може інвестувати у креативні індустрії, які зберігають українську самобутність. Наприклад, видавництва – друкувати книги українською (зокрема дитячі, освітні, про історію), виробники одягу – розвивати лінії з елементами національного дизайну, харчова промисловість – популяризувати локальні українські рецепти. Підтримка жінок-підприємниць у сфері рукоділля, народних промыслів (вишивка, гончарство тощо) через закупівлю їх продукції або допомогу у брендингу і маркетингу також сприятиме збереженню традицій і створенню робочих місць.
- Ініціювати освітні події для громади. Бізнес може спільно з місцевою владою організувати заходи для населення, які підвищують обізнаність про українську культуру. Це можуть бути відкриті лекції, кінопокази українських фільмів, книжкові ярмарки, конкурси дитячого малюнка на тему «Мій рідний край» тощо. У таких подіях часто активну роль беруть жінки як організаторки та учасниці, і бізнес, підтримуючи їх, робить внесок у укріплення ідентичності молодого покоління.
- Місцевим громадам та громадянському суспільству: Залучати мешканців до збереження культурної спадщини. На рівні громади варто розвивати волонтерські рухи із захисту й популяризації місцевої історії та культури. Жінки-активістки вже зараз організують гуртки з вивчення української мови для ВПО, проводять екскурсії місцями спадщини, відроджують народні ремесла. Громадські організації повинні підтримувати такі ініціативи, допомагати з матеріалами, приміщеннями, інформаційним висвітленням.
- Культурні заходи як частина відновлення. У громадах, що постраждали від війни, важливо проводити культурні події, які повертають людям відчуття нормального життя і укорінюють їх в українському просторі. Фестивалі, свята, ярмарки із демонстрацією традиційної культури (пісні, танці, кухня, народні ігри) потрібно організувати навіть у скрутні часи – з дотриманням безпеки, в укриттях за потреби. Жіночі спілки та клуби можуть взяти на себе проведення таких подій, залучаючи молодь і дітей, щоб передавати їм традиції.
- Мережа «культурних волонтерів». Запровадити в громадах поняття культурного волонтерства – коли небайдужі громадяни (переважно жінки як найбільш активні у цій сфері) опікуються певними напрямками: хтось веде безкоштовні мовні курси для всіх бажаючих, хтось координує збір книжок для бібліотек, хтось працює з дітьми ВПО, навчаючи їх українських пісень чи ремесел. Громадянське суспільство має координувати і об'єднувати таких волонтерів, пропонуючи їм підтримку та визнання.
- Протидія дезінформації та русифікації. Активісти на місцях повинні викривати випадки поширення проросійських наративів, спроб применшити значення української мови чи нав'язати відмову від неї. Важливо організувати роз'яснювальні кампанії про те, що українська культура – невід'ємна складова опору. Наприклад, у прикордонних або деокупованих громадах проводити

інформаційні заходи, які підкреслюють цінність української мови, розповідають про історію знищення нашої ідентичності росією та героїв, які її відстояли. Такі заходи часто проводяться жіночими НГО і освітянами, і потребують подальшої підтримки.

- Міжнародним партнерам: посилити підтримку української культури та медіа. ЮНЕСКО та подібним організаціям за участі міжнародних донорів мають розширити програми фінансування проектів зі збереження культурної спадщини України в час війни. Зокрема, забезпечити ресурси на оцифрування та евакуацію унікальних музейних колекцій із зон ризику, реставрацію пошкоджених пам'яток, підтримку митців, письменників, багато з яких – жінки, що працюють над темою війни та пам'яті.
- Міжнародний тиск на агресора в культурній сфері. Світове співтовариство має продовжувати вимагати від росії припинення знищення української культурної спадщини на окупованих територіях. Варто активізувати використання механізмів фіксації воєнних злочинів проти культури і притягнення винних до відповідальності.
- Культурна дипломатія та обміни. Рекомендується розширити програми, які знайомлять світ з українською культурою та сучасною боротьбою. Залучати жінок-лідерок культурної сфери до міжнародних турне, конференцій, де вони можуть розповісти про українську ідентичність і виклики війни. Організувати гастролі українських художніх колективів (хорів, театрів, виставок художниць) за кордоном, щоб тема України залишалася в центрі уваги, а українська мова і мистецтво звучали на глобальній арені.
- Підтримка мовних ініціатив для українців за кордоном. Мільйони українських жінок і дітей опинилися за кордоном як вимушені переселенці. Міжнародні партнери можуть допомогти створити при місцях компактного проживання українців культурні центри або програми з вивчення української мови, щоб зв'язок з батьківщиною не втрачався. Це інвестиція в майбутнє: повернувшись, ці люди продовжать плекати українську ідентичність, збережену навіть у вигнанні.

Обговоривши тему **«Інклюзивне відновлення громад: жіночий вимір»**, учасниці і учасники Конгресу рекомендують:

- Органам влади: Забезпечити представництво жінок у процесах планування відбудови. Утворюючи будь-які ради, штаби, робочі групи з відновлення при органах влади всіх рівнів, включати до їх складу жінок (представниць громад, експерток з різних сфер). Це стосується як національної Ради з відновлення, так і місцевих консультативних рад – голос жінок повинен бути почутий при визначенні пріоритетів.
- Впроваджувати гендерно-орієнтоване бюджетування в програмах відновлення. При плануванні використання державних коштів та коштів міжнародної допомоги на відбудову громад проводити гендерний аналіз: хто виграє від того чи іншого проекту, чи враховано потреби жінок і чоловіків. Передбачати окремі заходи, спрямовані на підтримку жінок та вразливих груп (наприклад, будівництво центрів надання психологічної допомоги для жінок, які пережили травми війни; створення просторів для дітей при центрах зайнятості, щоб матері могли проходити навчання чи пошук роботи).

- Пріоритетне відновлення соціальної інфраструктури. На державному рівні та рівні громад першочергово виділяти кошти на відбудову шкіл, лікарень, дитячих садків, центрів надання адміністративних та соціальних послуг. Саме ці об'єкти багато в чому визначають, чи повернуться люди (особливо жінки з дітьми) до громади. Без садка чи школи мати не зможе працювати, без лікарні – небезпечно жити родинам з дітьми та старшими. Тому перший крок відновлення – відновлення соціальної інфраструктури, паралельно з житлом.
- Створити умови для повернення вимушено переміщених жінок. Розробити державну програму реінтеграції, яка б пропонувала релокацію і працевлаштування жінкам, що виїхали за кордон або у інші області. Наприклад, програми забезпечення житлом (пільговий лізинг чи кредити на будинок), спрощення відкриття бізнесу в рідній громаді, преференції для підприємств, які наймають жінок, що повернулись. Також важливо передбачити розвиток служб, які беруть на себе частину хатніх обов'язків (пралень, служби догляду) – це полегшить повернення жінок до економічної активності на батьківщині.
- Залучати жінок до нетрадиційних сфер відбудови. Державним і місцевим органам варто підтримати ініціативи з навчання жінок професіям, які будуть затребувані при відновленні (будівельниці, інженерки, електрики тощо). Відкривати курси перекваліфікації для жінок, які бажають опанувати нову спеціальність, стимулювати будівельні компанії наймати жінок. Як показує досвід, жінки вже долучаються до відновлення інфраструктури, опановуючи навіть «чоловічі» професії. Держава повинна підтримати цю тенденцію, усунути нормативні перепони, якщо такі є, і публічно висвітлювати успішні приклади.
- Враховувати потреби різних груп жінок. При плануванні відбудови громад звернути особливу увагу на потреби жінок з інвалідністю, самотніх матерів, багатодітних, літніх жінок, ветеранок. Це означає, що відновлене житло, громадські будівлі, укриття повинні бути безбар'єрними та доступними. Слід консультиватися з представницями цих груп на стадії проектування. Відбудова має робитися за принципом універсального дизайну, щоб інфраструктура була зручною для всіх – від матерів з колясками до людей на візках.
- Бізнесу: Долучитися до відновлення громад через державно-приватне партнерство. Місцевий і національний бізнес має можливість узяти участь у проектах відбудови (будівництво житла, доріг, об'єктів соціальної інфраструктури) і при цьому впроваджувати високі стандарти інклюзивності. Рекомендується компаніям, що виконують роботи за кошти міжнародної допомоги чи державного бюджету, дотримуватися принципів рівності – наймати на роботи жінок і чоловіків на рівних умовах, забезпечувати гендерно чутливі умови праці (належні побутові умови на будмайданчиках, гнучкий графік для батьків тощо).
- Інвестувати в проекти соціального житла та об'єктів для громади. Бізнес-спільнота може засновувати благодійні фонди або публічно-приватні проекти для будівництва, наприклад, дитячих садків, центрів реабілітації, тимчасового житла для ВПО в громадах. При реалізації таких проектів варто співпрацювати з жіночими громадськими організаціями, щоб точніше визначати потреби цільових груп (жінок, дітей).
- Програми для працевлаштування жінок у відбудові. Бізнес, особливо в будівельному секторі та сфері послуг, може створювати програми стажування і навчання, спеціально орієнтовані на жінок, які хочуть долучитися до процесів

відновлення. Наприклад, компанія з виготовлення будматеріалів може навчати жінок-продавчинь консультувати клієнтів щодо вибору матеріалів для відбудови будинків; аграрна компанія – навчати жінок агрономії для відновлення сільського господарства на звільнених територіях тощо.

- Сприяти створенню робочих місць на місцях. Для запобігання відтоку населення (особливо жінок) з постраждалих регіонів бізнесу слід розгортати виробництва і офіси саме в цих громадах, де це безпечно. Релоковані підприємства, що переїхали до Черкаської області, вже демонструють приклад. Необхідно продовжити цю тенденцію, створюючи нові робочі місця для жінок в регіонах, аби люди бачили перспективу і залишалися відроджувати свої громади.
- Корпоративна соціальна відповідальність (КСВ) у громадах. Компаніям варто розробити КСВ-стратегії, що включають підтримку місцевих громад під час відновлення. Це може бути шефство над школою (закупівля обладнання), допомога родинам загиблих або постраждалих співробітників, спонсорування спортивних секцій чи центрів дозвілля для молоді. Такі інвестиції у соціальний капітал громади особливо цінні, коли держава перевантажена завданнями відбудови. Жінки – як основні користувачі соціальних послуг – відчують цю підтримку напругу.
- Місцевим громадам та громадянському суспільству: Участь громади в плануванні відновлення. Владі та активістам на місцях слід налагодити діалог із жителями щодо пріоритетів відбудови. Необхідно проводити громадські слухання, опитування, збори, на яких жінки (як чисельна та активна група населення) зможуть висловити, що першочергово потрібно громаді – відбудова лікарні чи школи, створення нового робочого місця чи дороги. Така партиципація гарантує, що план відновлення буде відповідати реальним потребам сімей.
- Прозорість і підзвітність відбудови. Громадські організації мають здійснювати контроль за використанням коштів на відновлення, особливо міжнародної допомоги. Це включає гендерний моніторинг: чи дійшли ресурси до ініціатив для жінок, чи враховані інтереси матерів, ветеранівок, ВПО. Регулярне оприлюднення звітів про відновлення (скільки побудовано садків, скільки жінок отримали житло тощо) підвищить довіру і покаже, де є прогалини.
- Ініціативи взаємодопомоги в громадах. Жінки на місцях уже згуртовуються для вирішення нагальних проблем: шиють одяг для переселенців, разом облаштовують укриття, допомагають одні одним з дітьми. Потрібно підтримувати і масштабувати ці низові ініціативи. Наприклад, створювати центри волонтерства в громаді, де координувати допомогу вразливим; організувати «банки часу», коли люди (часто це жінки) обмінюються послугами (догляд за дітьми, приготування їжі тощо) – це полегшує життя родин і будує солідарність.
- Врахування потреб жінок при відновленні житла. Громадські активісти мають долучатися до контролю за якістю відбудови житлових будинків. Важливо слідкувати, щоб нове житло відповідало потребам сімей: було безпечним, енергоефективним (щоб зменшити комунальні витрати), поблизу були створені дитячі майданчики, укриття, зручний доступ до транспорту. Саме жінки найчастіше відповідають за побут сім'ї, тому від того, наскільки комфортним буде життєвий простір після відбудови, залежить і їхнє рішення повернутися або залишитися в громаді.
- Підтримка найуразливіших. Місцеві НГО повинні реалізовувати проекти адресної

допомоги жінкам, що опинилися у складних обставинах внаслідок війни. Наприклад, патронаж для літніх самотніх жінок, юридична допомога жінкам, що втратили чоловіків на війні і мають оформити документи, психологічні групи підтримки для тих, хто пережив окупацію чи насильство. Ці маломасштабні ініціативи мають велике значення для інклюзивності: відновлення – це не тільки будівлі, а й людський добробут. Громади мають показати, що нікого не залишать наодинці з бідною.

- Міжнародним партнерам: Інтегрувати гендерні вимоги у всі проекти відбудови. Міжнародні донори і організації, що фінансують реконструкцію, повинні вимагати від виконавців проектів дотримання принципів гендерної рівності. Це можна закріпити умовами грантових угод: наприклад, вимога консультацій з жіночими організаціями на етапі планування, або встановлення цільових показників (скільки жінок-одноосібних господарок отримають нове житло, скільки робочих місць для жінок створено при будівництві тощо). Регулярний аудит таких показників допоможе коригувати програми, щоб вони були більш інклюзивними.
- Збільшити підтримку програм з розбудови громади, орієнтованих на жінок. Зокрема, програми психосоціальної реабілітації (тренінги з подолання стресу, навчання новим навичкам), проекти з розвитку малого бізнесу для жінок у постраждалих громадах, ініціативи з залучення жінок до місцевого самоврядування. Міжнародні партнери можуть профінансувати створення у кожному регіоні Центрів підтримки жінок, де надаватиметься юридична, психологічна, професійна допомога жінкам у контексті відновлення (аналог центрів для ветеранів, але для жінок, які пережили окупацію чи втратили годувальників).
- Корисними є візити обміну: запрошувати в Україну жінок-мерів чи активісток з інших держав, які відбудовували громади після війни, щоб вони провели майстер-класи, і навпаки – українських лідерок відправляти за кордон переймати досвід.
- Цільове фінансування критичної інфраструктури. Донори повинні особливу увагу приділити фінансуванню саме тих компонентів відновлення, які є вирішальними для повернення жінок і дітей. Це відбудова лікарень, шкіл, дитсадків, систем електро- та водопостачання, мереж інтернету та зв'язку. В проектах з реконструкції житла – передбачати будівництво укриттів та приділяти увагу питанню власності (аби жінки мали рівні права на отримання нового житла, а не втрачали майно, якщо документи оформлені на чоловіків). Фінансуючи ці сфери, міжнародні партнери фактично інвестують у відновлення нормального життя для українських сімей.
- Співпраця з місцевими жіночими організаціями. При реалізації проектів у конкретних громадах донорським структурам варто працювати не тільки через державні органи, а й напряму з місцевими НГО, особливо жіночими. Вони краще знають потреби на місці і можуть забезпечити ефективне залучення жінок-бенефіціарів. Наприклад, проекти з відбудови житла можуть координуватися у співпраці з місцевим жіночим комітетом, який буде комунікувати з родинами, перевіряти чи враховано потреби матерів тощо. Така взаємодія підвищить довіру громади до міжнародної допомоги та зробить відновлення більш адресним.

Документ підготовлено за матеріалами обговорень Українського Жіночого Конгресу (регіональний вимір, Черкаси). Рекомендації спрямовані на посилення участі жінок у всіх сферах життя регіону під час війни та в післявоєнний період, для досягнення гендерної рівності та стійкого розвитку громад.